

O'RTA MAKTABLARDA O'QUVCHILARNING MUSTAQIL TA'LIM Olishini TASHKIL ETISH

N. Rajabova

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

boshlang'ich ta'lim fakulteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'rta maktablarda o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini yuksaltirishning eng yahshi usullaridan biri mustaqil talim haqida so'z boradi. Maqola mazkur yo'nalishda bugungi kunda mavjud bo'lgan muammolar va mustaqil ta'lim olishni tashkil etishning yangi usullarini yaratish borasida qator taklif va shu maqsadda amalga oshirilgan qator uslubiy tajribalarni misol tariqasida yoritib beradi.

Kalit so'zlar: mustaqil ta'lim, o.,quvdasturi, ko'nikma darajasi, elektronkonspekt.

Mamlakatimiz aholisining munosib hayot kechirishi, jahon talablari darajasida talim olishi hamda kasb egallashi, jamiyatda o'zlarining munosib fuqarolik pozitsiyasini egallashi va bunyodkorlik salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlar yaratdi. Buning asosiy tub ma'nosida sog'lom avlodni yuzaga keltirish va ularni munosib ravishda tarbiyalash yotadi. Yangi sharoitlardan kelib chiqib, «Talim to'g'risida»gi va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida»gi

O'zbekiston Respublikasi qonunlariga, 2017-2021 yillarga mo'ljallangan – O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining — Pedagog kadrlarni tayyorlash, halq ta'limi hodimlarini qayta tayorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada

takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qaroriga muvofiq, talim bosqichlarining uzluksizligi va izchilligini taminlash, talimning zamonaviy metodologiyasini yaratish, davlat talim standartlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish, o'quv metodik majmualarning yangi avlodini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish, ta'lim muassasalarining qulayligini taminlash, maktabgacha talim sifatini yaxshilash hamda ularni rivojlantirish choratadbirlarini amalga oshirish hamda pedagog hodimlarni qaita tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirishni taqozo etadi.

X.Umarov, A.Turabekovaning "Boshlang'ich ta'limni mustaqil tashkil etish" haqidagi maqolasida Ta'lim boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodkorligi jihatidan yondashish, o'quvchilarni o'quv-tarbiya jarayon sub'yekti sifatida sharhlash masalasini taqazo qiladi. Ana shu asosga ko'ra o'quvchilar ijodkorligini "Sub'yekt-ob'yekt" tizimida sharhlash tamoyilini tavsiflash muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarda shakllanadigan shaxsiy sifatlar onglik, mustaqillik, topqirlik singari shaxsiy sifatlar nuqul o'qituvchi ishining natijasi bo'lmay, ular ko'p jihatdan o'quvchilarning o'ziga bog'liq. Shu tamoyilga rioya qilib, o'quv material faoliyat predmeti sifatida qaralib, ijodiy faoliyatining tarkibiy qismlari ajratilishi haqida gapirib fikrini qyudagicha davom ettirib Ijodiy faoliyat yadrosi tafakkur, fikrlash shakllari bo'lib, ular qobiliyat, layoqat, zehn, mayl, havasni tarbiyalash yo'li bilan rivojlantiriladi, yangilik, ijodkorlik faoliyat belgilari hisoblanadi. Ta'limni ijodiy tashkil etish yana bir masalani – o'quvchilarning o'quv faoliyati va biluv faoliyatini o'zaro muhokama qilib o'rganish muammosini yoritish bilan bog'liq. Ularning o'zaro taqqoslash qator xulosalarga olib keladi: bularning tarkibi bir xil bo'lib, motiv, maqsad, vosita, natijadan iborat. Boshlang'ich sinf o'quvchilari faoliyatiga ko'ra, ijodiy topshiriqlarni uch guruhga ajratib tahlil qilish mumkin. Bular: ijodiy mustaqil ish, ijodiy mashq, o'quv muammolaridir.

1. Ijodiy mustaqil ish ijodiy topshiriqlarning boshqa turlaridan ikki jihati bilan farq qiladi: operativ (zudlik bilan) tashkil etish imkoniyati borligi va o'quv biluv faoliyatini davom ettirish imkoniyatiga egaligi. Binobarin, ijodiy mustaqil ish ta'limining shunday vositasiki, uni ta'limga tatbiq etish yo'li bilan: - o'qish, o'rganishga ishtiyoq davom ettiradi, dars doirasida hosil qilingan motivlarning davom etishi ta'minlanadi;

- o'quvchilarni bilishga, bilim, malakalar doirasini kengaytirishga olib keladi;

- o'rganilayotgan o'quv materiali ustida o'quvchilarning o'z faoliyatini mustaqil davom ettirishga zamin tayyorladi;

- o'quvchilar faoliyatiga rahbarlik qilishini ma'lum darajada osonlashtiradi. Ijodiy xarakterdagi mustaqil ishlarni ta'limga tatbiq qilishda: topshiriqni tuzishda rioya qilingan tartibni "aniqlash yoki faoliyatni amalga oshirish tamoyilini ajratish", qayd qilingan tamoyilga rioya qilib topshiriqni bajarish, uni bajarishda erishilgan natijani eslab qolish, agar zarur bo'lsa, natijani sinfdoshlari bilan o'rtoqlashish, uni o'qituvchiga aytib berish shartlariga rioya qilinadi.

K.Qosimovanning "Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi" qo'llanmasida bolalarni o'z fikrini mustaqil yozishga o'rgatishni erta boshlash kerakligi uqtiriladi. Qo'llanmada bayon va insho haqida to'liq fikr bildirilgan. Insho ijodiy ishning eng yuqori shakli bo'lib, maktabda alohida o'rin tutib, barcha nutqqa oid mashqlar ma'lum mazmunda inshoga bo'ysunadi. Insho birinchi sinfda kichik og'zaki axborot va emotsional hikoyadan boshlanib, o'z fikrini ifodalashga, o'quvchi shaxsining tashkil topishga xizmat qiladigan, ta'lim-tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan jiddiy rejali aqliy ishga aylanadi.

V.Karimova, Z.Nishonovanning "Mustaqil ijodiy fikrlash va shaxsining hissiy irodaviy va intellektual hislatlari orasidagi bog'lanish" maqolasida mustaqil ijodiy fikrlashni psixologik nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Yoshlarga mustaqil ijodiy fikrlashni o'rgatilsa, ular kelajakda o'z oldilaridagi muammolarni ijodiy hal qilishda qiynalmaydilar.

Mustaqillikni tarbiyalash – bu faqat pedagogic emas, balki bir vaqtning o'zida ijtimoiy vazifa hamdir. Mustaqillik insonning o'z xatti-harakati uchun javobgarlik bilan uzviy bog'liq. Mustaqillik shaxs ijodiy faoliyatining tarkibiy qismini tashkil qiladi. Mualliflar o'z maqolalarida mustaqil ijodiy fikrlashni to'liq tahlil qiladilar.

G.Niyozmuhammedovanning “Ijodiy faollikni o'stirishning pedagogic tamoyillari” maqolasida o'quvchilar ijodiy faolliklarini o'stirishning pedagogik qonun-qoidalarini ochib beradi. Kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida ijodiy faollikni tarkib toptirish muhim ahamiyat kasb etadi. Xuddi shu yoshda o'quvchilarshaxsning aqliy, ma'naviy, axloqiy asoslari vujudga keladi. Boshlang'ich sing o'quvchilarida ijodiy faollikning o'sishi pedagogik tamoyillarga asoslanishi mumkin: - o'quvchilarning qobiliyati bilan ijodiy rivojlanishning o'zaro aloqasini inobatga olish; - qobiliyatlar rivojini ta'minlovchi pedagogik ta'sir o'tkazish vositalarini.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning ijodiy ishlarini tashkil etish muammosini har tomonlama o'rganib chiqib, quyidagi xulosaga keldik: 1. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilar ijodida chuqur ma'no va mantiqning kerakli darajada emasligini tushunish mumkin. Chunki maqsad ular ijodida chuqur mantiq yoki yuksak ma'no bo'lishig erishishda emas. Ular keyinroq, ta'lim-tarbiyaning yuqoriroq bosqichlarida paydo bo'ladi. Muhimi – ijod jarayoni, ularning ijod qilishlariga imkoniyat yaratib berishdir. O'quvchi uchun qiziqarli bo'lgan har qanday foydali, u nimani xohlasa, nimaga qiziqsa, shuni qilib ko'rishi kerak. 2. Boshlang'ich sinfning o'qish, ona tili darslarida o'quvchilarni ijodga yo'llashning yo'llari va imkoniyatlari juda ko'p. ertak qahramonlarining xarakterlarini o'zgartirib, o'quvchilarni yangi ertak to'qishga, tanish ertak syujeti asosida yangi ertak yaratishga, o'sha qahramonlar bilan boshqa ertak to'qishga o'rgatish xotira bilan bog'liq so'zlar va hodisalarni eslashga sinfda hikoyaci ro'lini bajarishga o'ylab topilgan narsani aytib berishga odatlantirish mumkin.

3. Boshlang'ich "O'qish" darslarida badiiy matn ustida ishlayotganda o'quvchilarga matn ustida reja tuzish va o'qishlarini reja asosida qayta hikoyalashga o'rgatish o'quvchilarning ijodiy faoliyat ko'rsatishlariga olib keladi.

4. Muammoli ta'limni tashkil etish o'quvchilarning ijodkorligi rivojlanishida muhim omil bo'lib hisoblanadi. Har br o'quvchi o'zining o'quv faoliyatida ma'lum darajada ijodkorlik qirralarini namoyon qilishi mumkin. Ijodkorlik intellektual qobiliyat bilan bitta narsa emas, katta intellectual imkoniyatlar hamisha ham ijodkorlikning baland rivoji mos kelavermaydi. Ijodiy qobiliyatlarni tarbiyalash va rivojlantirish ijodga o'rgatish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, o'tilgan har bir qiziqarli mashg'ulot o'quvchilar ongida yaxshiroq qolishi, shuningdek, dunyoqarashini kengaytirishi bilan birga mustaqil ijodiy qobiliyatini o'stiradi. Ijodkor o'quvchi o'ziga xos noyob tarzda fikr yuritadi. Uning fikri mustaqil, tiniq, birovnikiga o'xshamagan bo'lib, ko'pincha g'ayri tabiiy yechimlarni ham topa oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. B/X/Xodjiyev. "O'quvchilarning tarixiy tafakkuri shakllantirishda mustaqil ishlardan foydalanish texnologiyasi" Xalq ta'lim jurnali. T.2011 y. 3-son.
2. Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etish: muammolar, yechimlar va istiqbollar. To'plam. Buxoro. 2007.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6108 son Qarori.
4. "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ –4884-son hamda 2021-yil 25-yanvardagi "Xalq ta'limi sohasidagi

ilmiy-tadqiqot faoliyatini qoʻllab quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish choratadbirlari toʻgʻrisida”gi PQ-4963-son Qarori.

5. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi “Ta’lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida”gi PQ-4884-son Qarori.